

HUMANISTISKA
OCH TEOLOGISKA
FAKULTETERNA

YTTRANDE

V 2024/65

2024-04-12

Dekanus

Kulturdepartementet
Enheten för språk, nationella
minoriteter och arkiv

Remiss: Som om vi aldrig funnits – exkludering och
assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset
(SOU 2023:68).

HT-fakulteterna ställer sig bakom inkomna synpunkter från
Avdelningen för mänskliga rättigheter vid Historiska institutionen,
Humanistiska och teologiska fakulteterna, Lunds universitet och avger
härmed bifogat svar som HT-fakulteternas yttrande.

Johannes Persson

Remissvar över betänkandet SOU 2023:68 Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset (Ku2023/01197) från Avdelningen för mänskliga rättigheter vid Historiska institutionen, Humanistiska och teologiska fakulteterna, Lunds universitet.

Vi välkomnar det omfattande och väl genomarbetade slutbetänkandet av Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset (kommissionen). Utredningen och slutbetänkandet knyter tydligt an till forskningsfältet historisk rättvisa, såsom betydelsen av att staten tar ansvar för genomförandet av den här typen av utredningar, att statliga och andra samhällsaktörers roll i historien belyses, likaså att röster från minoriteten är centrala i utredningsarbetet. Det är tydligt att kommissionen har tagit lärdom från andra liknande utredningsarbeten i svensk, nordisk och internationell kontext. Samtidigt konstaterar vi att utredningsdirektivets utformning kan öppna för kritik kring intentioner, syfte och handlingsfrihet för kommissionen.

Vi instämmer i stort med utredningens förslag och är positiva till intentionen att skapa mer kunskap och sprida information om minoritetens historia, liksom att föreslå åtgärder för att stärka minoritetsspråket och kulturen. Vi är särskilt positiva till att kommissionen uppmärksammar att det krävs ytterligare resurser för att Sverige ska kunna efterleva internationella åtaganden om mänskliga rättigheter baserat på utredningen (15.3). Vi tillstyrker även det övergripande målet att stärka nordiskt och gränsöverskridande samarbete (14.9.1), ett mål som tydligt knyter an till gränsforskning som bedrivs i andra delar av världen, och som bidrar till ökad kunskap om minoritetsskapets framväxt i olika nationella kontexter.

Vi har däremot synpunkter på några förslag som direkt berör universiteten och högskolornas verksamhet, samt på förslag som handlar om att stärka minoritetsgruppens mänskliga rättigheter.

Medan vi välkomnar förslag riktade mot högre utbildning och forskning måste det understrykas att utredningsdirektivet och kommissionens arbete har varit ett första steg inom ett specifikt och avgränsat uppdrag, ”att kartlägga och granska den assimileringspolitik som svenska staten och Svenska kyrkan bedrev [mot minoriteten] under 1800- och 1900-talen”. Uppdraget handlar om frågor om upprättelse för orättvisor och kränkningar av en identifierad minoritetsgrupp, och för uppdragets syfte är därför identitetsfrågan och vem som hör till minoriteten central. I utredningsarbetet framkommer dock även ett spår som snarast handlar om att assimileringspolitikerna måste förstås i relation till svenska statens politik i och gentemot

Norrbottnen i allmänhet. Detta är två olika spår som har konsekvenser för hur man går vidare med utredningen.

Synpunkt gällande förslaget att ge Vetenskapsrådet i uppdrag att genomföra en forskningssatsning om minoritetens historia, språk och samhälle (14.6.8): Genom riktade satsningar på forskningsstöd riskerar forskningen att politiseras, vilket inte nödvändigtvis möter de forskningsbehov som finns. Det är viktigt att en sådan forskningssatsning är öppen för olika angreppssätt och att tolkningsramar för exempelvis historisk forskning inte sätts av statliga kommissioner. Det kan inte nog understrykas att forskningen måste vara fri och att det ska inte kunna tolkas som att Vetenskapsrådet efterfrågar särskilda forskningsresultat. Därtill vill vi varna för att allt för snävt avgränsade satsningar riskerar forskningens kvalitet på lång sikt.

Det kan också konstateras att genomförande av önskad forskning kräver att tillgång till arkiv tillgodoses på alla nivåer inom svensk förvaltning. Något som framkommer från kommissionens gedigna forskarrapporter är de metodologiska konsekvenserna av bristen på dokumentation och den typ av dokumentation som finns tillgänglig för historisk forskning, inte minst frågan om vems kunskap som kommer till uttryck i den tillgängliga dokumentationen (se exempelvis Eivind Torps rättshistoriska forskningsrapport om Ströängar till kommissionen).

Synpunkter gällande förslag 14.11.5, ”Universitet och högskolor bör göra efterforskningar om sin roll i rasbiologiska undersökningar och insamling av mänskliga kvarlevor samt anta en minoritetspolitisk strategi.”

Vi är positiva till att uppmaningen följer på den forskarrapport av Carl-Gösta Ojala som konstaterar att ”det inte har gått att spåra någon mer storskalig insamling av mänskliga kvarlevor specifikt inriktad mot minoriteten. Samtidigt är det vedertaget att det funnits intresse för minoriteten inom rasvetenskaplig anatomi och antropologi samt inom rasbiologi.” (s. 654). Det är viktigt för den historiska förståelsen att kvarlevorna inte nödvändigtvis hanterats som om de kommer från individer tillhörandes minoriteten i fråga. Såsom Ojala också påpekar så var inte universiteten isolerade aktörer utan handel med kvarlevor var transnationell och det kan finnas kvarlevor i eller från andra länder vid svenska lärosäten.

Universitet och högskolor måste underlätta och möjliggöra finansiering av föreslagna efterforskningar i deras historiska medverkan i rasbiologisk forskning och insamling av mänskliga kvarlevor, liksom bidra till kunskapsspridning om den egna historien genom att medvetandegöra alla forskningsinstanser om historisk kontext, vilket inkluderar att det som idag bedöms som oetisk forskning kan ha bidragit till att bygga lärosätens renommé. Utredare kan med fördel komma utifrån, dels för att det finns kompetenser internationellt och på andra lärosäten, dels för att undvika att olika intressen på ett lärosäte ska påverka efterforskningen.

Gällande att högskolor och universitet bör ta fram minoritetspolitiska strategier (med hänvisning till förslag om hur en sådan strategi kan se ut i UHR:s rapportserie 2018:4, s. 8.) rör våra synpunkter frågan om förvaltning av det kunskaps- utbildnings- och forskningsbehov

som finns kring de nationella minoriteterna. Vi efterfrågar ett kunskapsuppbyggande som är integrerat i lärosätena.

Vi motsätter oss hur uppdraget att utreda frågan om Urfolksstatus formuleras (14.10.3):

Ett erkännande som ursprungsfolk är en status som i sin tur ger folkrättsligt stöd för att kräva rätt till till exempel mark, vatten, jakt, fiske. De två frågor som utmärker sig för minoriteten är frågan om renskötsel och avyttringen av ströängar (jakt, fiske). Vi tillstyrker kommissionens förslag i båda dessa frågor men vill också påpeka att det är frågor som kan behandlas oaktat frågan om urfolksstatus. Precis som kommissionen också påpekar så finns det inte någon enhetlig vilja inom gruppen kväner, lantalaiset och tornedalingar för att alla identifieras som urfolk, vilket belyser frågans politiska laddning. Frågan måste utredas historiskt och inte politiskt, i nära samarbete mellan de nordiska länderna Norge, Sverige och Finland.

Till sist, gällande förslaget att utreda språk som diskrimineringsgrund i

diskrimineringslagen (14.7.3). Liksom Europarådets expertkommitté för den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk påpekar så är det vedertaget att språk som etnisk markör kan fungera diskriminerande och att diskrimineringslagen idag inte ger skydd för språk i allmänhet. Om syftet är att ge skydd för minoritetsspråksanvändning ställer vi oss dock tveksamma till att det är diskrimineringslagen som är rätt forum. Kommissionen har lämnat flera goda förslag på positiv lagstiftning och åtgärder för att stärka minoritetsspråket som vi tillstyrker.